

Història de la literatura catalana. Renaixement, Barroc i Il·lustració (IV)

ROGER FRIEDLEIN

Ruhr-Universität Bochum, Romanisches Seminar
roger.friedlein@rub.de

D. A. (2016): Diversos autors, *Història de la literatura catalana*, dirigida per Àlex Broch, *Literatura moderna (IV) Renaixement, Barroc i Il·lustració*, Josep Solervicens (dir.), Barcelona: Enciclopèdia Catalana - Editorial Barcino - Ajuntament de Barcelona.

Al núm. 27 de LLENGUA & LITERATURA (2017), la ressenya que Veronica Orazi va dedicar als tres volums medievals de la *Història de la literatura catalana* d'Enciclopèdia Catalana, dirigits per Lola Badia, ja va deixar clar com tot el projecte historiogràfic del qual tenim entre mans, ara, la quarta entrega, «fa costantement riferimento al panorama internazionale in cui [la literatura catalana] s'inserisce [...] [Així,] permette di contestualizzare l'area catalana nel panorama europeo». Sens dubte, aquesta perspectiva transnacional marca també el quart volum de la sèrie, editat per Josep Solervicens i dedicat a la literatura catalana moderna, i que, per tant, abraça el Renaixement, el Barroc i la Il·lustració.

La segona novetat del volum rau indiscutiblement en la mena d'enfocament de la qüestió epocal. Es deixa constatar una sòlida base epistemològica foucauldiana quan, en el volum, es defineixen d'entrada les condicions específiques de la producció del saber i les innovacions del marc intel·lectual de cada època i, sobre aquesta base, es reconstrueix el model estètic renaixentista, barroc i il·lustrat. Ara, si Michel Foucault identifica en la seva epistemologia el trencament més fundamental entre l'episteme de l'analogia (fins al s. XVII) i l'episteme anomenada clàssica (fins al s. XIX), l'equip dirigit per Josep Solervicens no adopta aquesta visió. En canvi, adapten els procediments del pensament epistemològic als conceptes d'època emprats en la història cultural europea, que són els més acceptats: ens presenten el Renaixement amb el poliperspectivisme com a figura de pensament dominant, el Barroc amb la idea del desengany, i la Il·lustració amb el seu racionalisme laic. Segurament aquesta última època necessita l'esforç més gran per fer encaixar el racionalisme, que, sens dubte, impregna el pensament europeu de l'època, amb les condicions de la literatura catalana, quan aquesta es presenta sobretot en termes neoclàssics.

D'aquesta manera, la novetat del plantejament del volum va més lluny de suplantar la tríada epocal de «Nostres clàssics medievals - Decadència - Renaixença», que promogueren els propis protagonistes de la Renaixença i els seus successors. No només homologa la història literària catalana amb les concepcions epocals de les literatures veïnes com ja s'acostuma a fer des de fa un temps, sinó que aprofita aquesta operació per donar-li una base teòrica més interessant que el contextualisme històric.

Malgrat aquesta renovació, la visió de la literatura moderna com a decadent encara té, i amb molta raó, alguna repercussió en el volum de Solervicens: per algun motiu les tres èpoques del cas estan reunides en un volum mentre que la literatura medieval ocupa ella sola els tres volums anteriors. Són fets ineludibles l'impacte de la castellanització política i l'ús del castellà i d'altres llengües que no són el català en l'obra de molts autors entre els segles XVI i XVIII. El llibre blau —del mateix blau marí que els editors han decidit posar com a signe de marca a tota la *Història de la literatura catalana*— registra aquests fets degudament com

a fenòmens històrics, i no fa cap intent d'escamotejar-los, però es resisteix a fer-ne el fil conductor del seu discurs historiogràfic. Per altra banda, cal destacar pel que fa a la metodologia que l'equip d'autors centrat a la Universitat de Barcelona pren posició clarament, i això sobretot en tres punts.

En primer lloc, la literatura, en aquest volum, és entesa decididament com a fenomen artístic que constitueix un discurs propi. Tot i que l'equip de Solervicens no prescindeix d'ubicar la literatura dins el seu context històric, no la presenta mai com un reflex d'aquesta realitat, sinó com un sistema que es regeix per les seves pròpies regles. Sense caure en l'anacronisme de veure la literatura moderna com a autònoma en el sentit de *l'art pour l'art*, enfoquen la literatura com un sistema autosostenible, de manera que no l'hagin d'encaixar necessàriament en els mateixos motlles que la vida política. Comparant la «Història blava», per tant, amb el seu antecessor esdevingut el clàssic de la historiografia literària catalana, es constata que el volum nou parla menys de la Corona d'Aragó i d'història de Catalunya en general que la història de Riquer/Comas/Molas, i parla, en tot cas, poquíssim de la monarquia hispànica. Cauen i desapareixen les introduccions històriques que moltes històries de la literatura acostumen a incorporar. Tanmateix, el volum no es queda confinat dins el món literari català, perquè en compensació obre les mires cap a la situació del fet literari català en el marc de les constel·lacions específicament literàries més amples de cada moment, «europees» en general i, en concret, segons l'època, italianes i franceses, castellanes, i fins i tot, en algun cas comparatiu, angleses i alemanyes. Aprofitem l'ocasió que parlem de les virtuts internacionalitzades del volum per assenyalar el fet anecdòtic que la seva gairebé única il·lustració és un mapa d'Itàlia. Aquests punts de referència, i no el context polític de la Corona d'Aragó, assenten la base sobre la qual Josep Solervicens, Antoni Moll i Maria Paredes —amb Mathias Ledroit i Anna Villalonga, que s'encarreguen de dos capítols més específics— construeixen, amb amplada de mires i amb les modificacions necessàries, els models epocals per a la literatura catalana. En algun cas, la separació de la literatura del context històric es podria haver flexibilitzat. Per exemple, la descoberta del Nou Món, tot i les seves repercussions epistemològiques, no mereix esment, ja que la literatura catalana no se'n fa ressò directe —i això que, per altra banda, no va succeir sense presència catalana, ja que el lul·lista Bernat Boïl participà en el segon viatge de Colom.

El segon punt on la «Història blava» pren posició és la claredat i fins contundència amb què els conceptes epocals són concretats. Poques vegades s'ha vist que qualsevol època sigui reconstruïda a través d'una sèrie de trets tan nítidament identificables com ho fan els capítols 1 (Renaixement), 7 (Barroc) i 13 (Il·lustració), respectivament, i on cada subcapítol aporta exactament un tret epocal. Posant el Renaixement com a exemple, entre els factors definidors hi figuren el poliperspectivisme, l'antiguitat clàssica vista sota el prisma de l'humanisme, la nova medialitat amb el pas a la impremta, i la idea de la dignitat de l'home. Furor, mimesi i catarsi serien els conceptes clau de la poètica renaixentista. Són trets epocals que afecten nivells ben diferents de la comunicació literària —contingut,

medialitat, epistemologia— i, a més a més, no formen un esquema tres vegades repetit per a cada època, sinó que s'adapten a la singularitat de cada una d'elles.

Aquests retrats d'èpoques demostren —això és una altra innovació del volum— una clara obertura cap al discurs teòric de cada moment; sobretot l'autòcton de l'espai catalanoparlant, però també el general quan convé. Ara, si el discurs teòric coetani, vist des d'avui, no sempre fa l'efecte d'estar a l'altura de la pràctica literària, la «Història blava», tanmateix, sempre presenta teoria i pràctica literària en diàleg. Discurs teòric, en aquest sentit, no necessàriament equival a una poeologia explícitament articulada pels textos. Ho demostra, per exemple, la pràctica dels editors renaixentistes de les obres d'Ausiàs March: les seves edicions reflecteixen implícitament certes posicions teòriques, com ara l'ideal de construir una figura de poeta munida d'*autoritas*. Per aquesta raó i molt encertadament, la qüestió mereix un subcapítol propi, que en aquest cas és de la ploma d'Antoni Moll. El fet de donar a la poètica l'estatus que mereix en la «Història blava» ha estat possible de resultes de la feina del projecte «Mimesi» de la Universitat de Barcelona, del qual el volum és fruit en gran mesura.

Més enllà de les nodrides definicions epocals, el volum presenta altres novetats destacables: entre els gèneres literaris, s'hi troben capítols dedicats al diàleg literari, d'altres per al poema èpic i el poema heroicoburlesc de cada època, o per a la metaficció. Entre les novetats d'autors, cal assenyalar el poeta barroc Antoni Massanés, autor d'una desena de poemes gens menyspreables i de qui fins ara només se n'havia editat parcialment un. És coetani de Vicent Garcia, se situa als orígens del Barroc català i escriu textos que fan l'efecte de ser qualitativament consistents i incipientment barrocs. En el terreny de recuperar per a la ficció textos tradicionalment considerats «relacions de successos» hi ha, en el capítol de narrativa barroca, l'operació de Mathias Ledroit de llegir en clau de ficció publicacions de canya i cordill del segle XVII sovint considerades «veritat». Un dels textos que més explora són les *Insídies enemigues, desengany de benafectes* (1647), atribuïdes a Josep Bonaventura, que es van publicar com a plec solt el 1647 i que no s'han tornat a editar. No exactament inèdits, però potenciats, són textos com les *Estilades i amoroses lletres*, anònimes, al Renaixement, o l'obra poètica de Josep Blanc i l'*Ateneo de grandesa* de Josep Romaguera al Barroc. En qualsevol cas, destaca la carrera fulminant d'un Francesc Fontanella que, des d'un lloc marginal en la història de Riquer/Comas/Molas, s'ha catapultat a ser l'autor emblemàtic d'un Barroc fet de complexes metaficcions com només una història de la literatura post-postmoderna les sap apreciar.

Aquestes tries ens porten al tercer i últim punt en què el volum de l'equip Solervicens pren posició: sens dubte, en haver optat per una selecció dels autors amb criteri de qualitat literària. Això fa que certament no tinguem pas entre mans cap inventari de la literatura moderna. Els autors de menys pes (d'autora, per cert, sembla que continua no havent-hi cap ni una) hi són tractats en conjunt, en els capítols dedicats als gèneres literaris. Després, cada època llueix un o dos autors estrelles: Cristòfol Despuig i Pere Serafí pel Renaixement; Vicent Garcia i Fran-

cesc Fontanella pel Barroc; i Joan Ramis per la Il·lustració. Que no hi pugui haver Antoni de Capmany pel criteri de la llengua és un problema que haurà de resoldre la pròxima generació d'historiadors de la literatura. Aquesta operació selectiva, sense eliminar els altres autors, és un acte interpretatiu i de valoració que indica un cert estat de maduresa en la història de la literatura catalana, i és poc menys que fascinant d'observar *in actu* el procés de canonització que això comporta. Com a criteri de selecció s'ha triat la «qualitat literària», i per als autors d'aquest volum, qualitat significa sobretot el valor d'innovació que els textos i autors van poder tenir en el seu moment històric, i la representativitat que tenen per l'època: són els autors que representen l'època, i alhora, en un moviment dialèctic, construïm l'època a partir de la seva obra. Potser es podria detectar, en aquesta opció de l'equip Solervicens per la innovació estètica com a criteri de qualitat, un indicatiu de l'episteme de la història, on tots nosaltres ens trobem, i de l'estètica del geni. Però explicar això ja no toca a Solervicens-Moll-Paredes, sinó que haurem d'esperar el pròxim volum.